

Piotr Duchliński
Andrzej Kobyliński
Ryszard Moń
Ewa Podrez

ETYKA A FENOMEN ŻYCIA

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2017

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
www.wydawnictwo.ignatianum.edu.pl

Publikacja dofinansowana ze środków przeznaczonych na działalność statutową
Wydziału Filozoficznego Akademii Ignatianum w Krakowie

Recenzenci

dr hab. Piotr Aszyk SJ, prof. PWTW
dr hab. Marek Urban CSsR

Redakcja

Anna Grochowska-Piróg

Projekt okładki i stron tytułowych

Lesław Sławiński – PHOTO DESIGN

Skład i łamanie

Piotr Druciarek

ISBN 978-83-7614-348-4

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Za krańce świata nikt przecież nie zdoła mnie wygnać.
W którąkolwiek udam się stronę, tam blaski słońca, tam
migot gwiazd, tam sny czarowne, tam gęźba ptasząt,
tam obcowanie z bogami!

Epiktet

Prawo moralne jest święte (nietykalne). Człowiekowi
wiele wprawdzie brakuje do świętości, ale człowieczeń-
stwo w jego osobie musi być dla niego święte. W całym
stworzonym świecie można wszystkiego, czego się chce,
i nad czym ma się jakąś władzę, używać także jako jedynie
środka; tylko człowiek, a [wraz] z nim każde rozumne
stworzenie, jest celem samym w sobie. Jest on mianowicie
dzięki autonomii swej woli podmiotem prawa moralnego,
które jest święte.

Immanuel Kant

Trwoga jako możliwość bycia jestestwa wraz z otwartym
w niej samym jestestwem daje fenomenalną podstawę do
wyraźnego ujęcia pierwotnego całokształtu bycia jeste-
stwa. Jego bycie odsłania się jako troska. Ontologiczne
opracowanie tego fenomenu egzystencjalnego wymaga
odgraniczenia go od fenomenów, które zrazu można by
utożsamić z troską. Te fenomeny to wola, życzenie, pociąg
i pęd. Troski nie można z nich wywieść, jako że to właśnie
one są w niej ufundowane.

Martin Heidegger

Spis treści

Wstęp	11
Introduction	23
ROZDZIAŁ I	
Życie jako dar i przeznaczenie	35
1. Podstawowe założenia fenomenologii życia	35
2. Życie jako cielesność	48
3. Intersubiektywność żyjąca	54
4. Etyka wyrosła z doświadczenia życia	60
5. Podsumowanie	73
ROZDZIAŁ II	
Życie jako fundament etyki	77
1. Życie jako akt istnienia	83
2. „Fenomenalizacja” aktu istnienia życiowego	99
3. Główne założenia chrześcijańskiej etyki życia	113
4. Podsumowanie	137

ROZDZIAŁ III	
Życ aż do śmierci, czyli jak?	141
1. Życ aż do śmierci	143
2. Groza śmierci i życia	150
3. Jak żyć i jak umierać?	168
4. Śmierć jako wydarzenie i etyczne wyzwania dla innych	172
5. Podsumowanie	189
ROZDZIAŁ IV	
Źródła godności życia ludzkiego	193
1. Godność człowieka na przestrzeni dziejów	197
2. Autonomia i godność w filozofii Immanuela Kanta	201
3. Pocztowieczy świat Francisa Fukuyamy	212
4. Natura ludzka i godność według Jürgena Habermasa	222
5. Europejska Konwencja Bioetyczna	238
6. Podsumowanie	243
Bibliografia	249
Noty o autorach	261
Indeks osobowy	263
Indeks rzeczowy	267

Table of Contents

Introduction	23
CHAPTER I	
Life as a Gift and Destiny	35
1. Basic premises of the phenomenology of life	35
2. Life as Corporeality	48
3. Living Intersubjectivity	54
4. Ethics arising from the experience of life	60
5. Summary	73
CHAPTER II	
Life as a Foundation of Ethics	77
1. Life as an act of existence	83
2. "Phenomenalisation" of the act of living existence	99
3. The main premises of the Christian ethics of life	113
4. Summary	137

CHAPTER III	
Living Until Death, But How?	141
1. Living until death	143
2. Terror of death and life	150
3. How to live and how to die?	168
4. Death as an event and an ethical challenge to others	172
5. Summary	189
CHAPTER IV	
Origins of the Dignity of Human Life	193
1. Human dignity throughout history	197
2. Autonomy and dignity in the philosophy of Immanuel Kant	201
3. The posthuman world of Francis Fukuyama	212
4. Human nature and dignity according to Jürgen Habermas	222
5. The European Convention on Bioethics	238
6. Summary	243
Bibliography	249
Authors	261
Name Index	263
Subject Index	267

Wstęp

W roku 1966 Hans Jonas (1903–1993), filozof amerykańsko-żydowski, urodzony w Niemczech, opublikował książkę pt. *Fenomen życia. W stronę biologii filozoficznej*¹. Głównym celem tego opracowania jest interpretacja egzystencjalna szeroko rozumianego zjawiska życia. Jonas połączył w swoich analizach różne obszary wiedzy naukowej na temat życia, jaka była dostępna w połowie XX wieku dzięki badaniom fenomenologicznym i odkryciom antropologicznym egzystencjalizmu. Filozoficzna interpretacja fenomenu życia potwierdziła relację istniejącą między naszym umysłem i całością egzystencji organicznej, w której można wyróżnić odmienne poziomy doskonałości poszczególnych organizmów. Różne formy życia mają swoje odpowiednie miejsce w rosnącej skali wolności działania – skali, która osiąga swój wierzchołek w zdolnościach człowieka do myślenia i zachowań charakteryzujących się odpowiedzialnością moralną.

Jonas był przekonany, że nasze idee świata i człowieka powinny być dzisiaj na nowo przemyślane w świetle nowej ontologii, która nie może być ani naturalistyczna – według paradygmatu

1 Por. H. Jonas, *The Phenomenon of Life. Toward a Philosophical Biology*, New York 1966.

antycznego, ani subiektywistyczna – zgodnie z paradygmatem nowożytnym. Dlatego świat współczesny musi znaleźć nową syntezę między materią i życiem, między naturą i kulturą. Przede wszystkim trzeba nam nowego zadziwienia nad tajemnicą życia i jego niezwykłą dynamiką rozwoju. Autor *Fenomenu życia* twierdził, że fundament ontologiczny filozofii natury powinien być poszerzony o perspektywę teologiczną – chodzi tutaj głównie o akceptację idei stworzenia na gruncie badań filozoficznych, która jest punktem odniesienia dla koncepcji biologicznych. Z jednej strony, ontologia stanowi horyzont sensu biologii i badań świata organicznego, z drugiej – powinna otwierać się na wymiar teologiczny, tzn. na niewidzialną i nieskończoną rzeczywistość Transcendencji.

W tym kontekście szczególnie ważna jest w naszej epoce historycznej obrona prawdy o stworzeniu człowieka i świata. Jonas apelował m.in. do wyznawców judaizmu, żeby przerwali milczenie w obliczu nowożytnej utraty sensu skończoności stworzenia, która wystawia ludzi na podwójne zagrożenie ze strony współczesnej kultury. Po pierwsze, chodzi o prometejski rozwój cywilizacji technologicznej, z jej radykalnym pry-matem działania nad byciem. Po drugie, poważnym zagrożeniem jest w naszych czasach pustka etyczna, którą człowiek współczesny rekompensuje sobie przypisywaniem ludzkości, w całkowicie nieuprawniony sposób, roli stwórcy nowych światów. Warto w tym miejscu podkreślić, że dla tego myśliciela amerykańsko-żydowskiego judaizm oznaczał nie tyle konkretną wiarę religijną, ile zespół tradycji etycznych i kulturowych, które przeciwstawiają się w radykalny sposób różnym formom współczesnego nihilizmu.

W myśli Jonasa kategoria życia odgrywa nową rolę. Z jednej strony, określa naszą odpowiedzialność w stosunku do tego, co żyje, jako obowiązek typowo etyczny, z drugiej – jest źródłem

nowej ontologii, która stanowi podstawę sformułowania etycznego imperatywu odpowiedzialności. W ten sposób, na gruncie fenomenu życia, zostało wypracowane nowe sformułowanie imperatywu kategorycznego Immanuela Kanta: postępuj w taki sposób, aby konsekwencje twoich działań były zgodne z trwaniem autentycznego życia ludzkiego na ziemi. Nowa podstawowa zasada moralna ma szczególne znaczenie w kontekście pytań o istnienie zła. Dotyczy także rozumienia dobroci i wszechmocy Boga po barbarzyńskim doświadczeniu Auschwitz oraz po niewyobrażalnym okrucieństwie nieludzkich systemów totalitarnych XX wieku. Imperatyw odpowiedzialności dotyczy również wielu kwestii moralnych, związanych z osiągnięciami współczesnej nauki, techniki i biotechnologii

Rozwiązania zaproponowane przez Hansa Jonasa stanowią jedną z wielu inspiracji naszej monografii pt. *Etyka a fenomen życia*. Nie ulega wątpliwości, że fundamentalne pytania, postawione przez tego myśliciela, zachowują aktualność także w naszym stuleciu. Co więcej, wydaje się, że wraz z gwałtownym rozwojem nauki i techniki coraz bardziej zyskują one na znaczeniu. W tym kontekście warto podkreślić, że największym wyzwaniem przyszłości jest niewątpliwie rewolucja biotechnologiczna, która stawia fundamentalne pytania o rozumienie natury człowieka i w dłuższej perspektywie rodzi ryzyko zmiany istoty naszego człowieczeństwa.

W jaki sposób tłumaczyć dzisiaj pochodzenie życia na ziemi? W czym tkwi specyfika bytu ludzkiego? Co jest istotą naszego człowieczeństwa? Czym jest cielesność człowieka? Jaką rolę odgrywa nasza sfera psychiczna i duchowa? Co nowego mówią o człowieku współczesne odkrycia neuronauk? Jak dzisiaj rozumieć naszą śmiertelność? W czym tkwi istota chrześcijańskiej wizji człowieka? W jaki sposób interpretacja fenomenu życia wpływa na rozumienie moralności? Jakie modele etyczne

odpowiadają najgłębiej na współczesne pytania o dobro i zło naszych czynów?

Problematyka życia wykracza poza refleksję filozoficzną oraz przyjęte schematy kulturowe, chociaż wciąż jest dla nich zbiorem wielu trudnych wyzwań, wśród których można wyróżnić dwa podstawowe. Pierwsze wyzwanie wiąże się z poszukiwaniem takiego źródła doświadczenia życia, które łączyłoby ze sobą pierwiastki subiektywne z obiektywnymi, indywidualne ze wspólnotowymi, ontyczne z etycznymi. Drugie wyzwanie wskazuje na potrzebę zrozumienia zjawiska życia i śmierci w sytuacjach tragicznych, związanych z cierpieniem, niesprawiedliwością i przemocą. Wszystkie nowe pytania, dotyczące możliwości adekwatnej interpretacji fenomenu życia, prowadzą do wyróżnienia trzech grup tematycznych.

Pierwsza grupa zagadnień dotyczy tego, czym jest życie wobec śmierci, czy jego wartość jest autonomiczna i na czym ona polega? Czy poza życiem ludzkim istnieje jeszcze inna forma życia osobowego? Czy życie ma swoje źródło w Bogu i co to znaczy dla filozofii? W tej sytuacji, pytając o możliwość życia po życiu, pytamy już nie o wartość życia, ale o sens cierpienia, o zło i absurdalność umierania. Dotykamy tutaj ważnej kwestii odpowiedzialności za własne życie i rozumienia świata jako miejsca życia i śmierci.

Druga grupa tematyczna koncentruje się na treści pojęć, które zostały wprowadzone przez chrześcijaństwo do teologii, filozofii i kultury. Przez wieki to wielkie dziedzictwo chrześcijańskie dojrzywało i nabierało nowego znaczenia, tworząc związki semantyczne z różnymi pojęciami, kategoriami, ideami, wyobrażeniami oraz symbolami. Ich artykulacja uzależniona jest od języka, opisu i formy, w której albo afirmowano, albo kontestowano chrześcijańskie rozumienie życia. Dlatego zasadne są pytania o to, jak dzisiaj potocznie rozumie się takie

kategorii, jak dusza nieśmiertelna, osoba ludzka czy godność człowieka? Wiele pojęć chrześcijańskich poddaje się dzisiaj głębokiej reinterpretacji. Zachodzi więc potrzeba rzetelnej analizy filozoficznej, aby określić obecne rozumienie najważniejszych chrześcijańskich kategorii pojęciowych, odnoszących się do fenomenu życia i specyfiki bytu ludzkiego.

Trzecia grupa zagadnień wiąże się z życiem we wspólnocie, z pytaniem o tzw. dobre życie, pomyślne, szczęśliwe, o to, jak żyć, by osiągnąć pełnię samorealizacji – razem i indywidualnie. Co w życiu jest najważniejsze, do czego życie nas zobowiązuje? Czy życie jest darem, a jeśli tak, to jak należy je rozumieć? W kategoriach losu, przygodności czy metafizyki istnienia? Czy życie jest przeznaczeniem, determinującym to, kim jesteśmy i kim być powinniśmy, czy też jest „śmiertelną chorobą przenoszoną drogą płciową”, by nawiązać do tytułu jednego z filmów psychologicznych Krzysztofa Zanussiego, który wszedł na ekrany naszych kin w 2000 roku? Czy lepiej żyć, czy nie żyć, a jeśli już żyć, to dlaczego?

Można te rozważania wokół życia i śmierci wzbogacić o nowe wątki podejmowane przez filozofię, etykę, literaturę czy sztukę, by od różnych stron poruszać dialektyczną naturę życia. Jeden kierunek tej naturalnej struktury wyznaczają śmierć, choroba, cierpienie, kruchość życia ludzkiego, a drugi odnosi się do rozwoju, dynamiki życia i jego osobowej formy egzystencji, manifestującej się twórczością, poznaniem, działaniem. W tym kontekście rodzą się ważne pytania dotyczące wartości życia, specyfiki życia osobowego, możliwości ofiarowania swojego życia, zabójstwa czy samobójstwa.

Trudno uchwycić w ramach jednej koncepcji etycznej całość kształt fenomenu życia. Niewątpliwie na potoczne rozumienie życia wpływają takie czynniki, jak kultura czy nauka, a zwłaszcza współczesne technologie, wykorzystywane w przestrzeni

medycyny, neurobiologii czy biotechnologii. Dyskusje prowadzone wśród etyków wokół zjawiska życia dotyczą przede wszystkim wielu tradycyjnych kwestii związanych z jego istotą, pochodzeniem, sensem itp. Wśród wielu modeli etycznych, analizujących fenomen życia, należy wyróżnić koncepcje etyczne wyrastające z inspiracji chrześcijańskich. Gdy chodzi o życie ludzkie, myśliciele odwołujący się do dziedzictwa chrześcijańskiego opowiadają się za psychofizyczną strukturą życia, za jego osobowym charakterem oraz za ontyczną, pierwotną wartością życia osobowego, wyrażoną przez godność, której dopełnieniem jest idea człowieczeństwa. O chrześcijańskiej interpretacji życia decyduje przekonanie, że życie osobowe człowieka ma charakter duchowy i jest związane z najwyższymi wartościami.

Pytając o to, czym jest nasze człowieczeństwo, czym jest podmiotowość i godność, pytamy także o to, jakie znaczenie nadaje tym pojęciom filozofia współczesna. Dlatego trzeba dzisiaj połączyć namysł filozoficzny z analizą dziedzictwa chrześcijańskiego, jeśli chcemy zachować spójność i rzetelność naszych badań dotyczących fenomenu życia. W tym kontekście nie wolno zapomnieć o tym, że znajomość dziejów myśli ludzkiej nie sprowadza się jedynie do odtworzenia historii pojęć, koncepcji i idei, ale również do pokazania, jak i dlaczego zmieniały się te paradygmaty myślowe, jakie pojawiały się nowe problemy i jakim metamorfozom podlegał język i zakres poznawczy filozofii.

Mając świadomość tych problemów, musimy poszukiwać takich koncepcji życia i śmierci, które byłyby nie tylko zrozumiałe, ale też inspirujące, i w jakimś stopniu odkrywcz. Myśl filozoficzna zawsze przegląda się w lustrze historii, bo tylko wtedy może zapewnić sobie wiarygodność zarówno w tym, co w niej jest nowe, jak i w tym, co odziedziczone. W przypadku etycznej problematyki życia i śmierci, czy też życia rozpatrywanego z perspektywy śmierci, mamy do czynienia z wieloma

różnymi fenomenami dotyczącymi naszego istnienia. Warto w tym miejscu podkreślić, że etyka grecka od samego początku swoich dziejów była zainteresowana badaniem sensu i celowości życia. Oznacza to, że refleksja nad tą problematyką w zachodnim kręgu kulturowym trwa już od dwudziestu pięciu stuleci.

Z przekazów historycznych wiemy, że mędracy greccy stworzyli wiele odrębnych koncepcji życia, sprowadzając je do różnych hierarchii dóbr i odpowiednich praktyk moralnych. Pod tym względem późniejsze epoki wyróżnia nie tyle bogactwo poglądów i stanowisk, ile ich radykalizm i zależność od innych paradygmatów (np. religijnych, naukowych czy artystycznych). Dlatego też, podejmując dzisiaj badania filozoficzne tej problematyki, należy przede wszystkim wyjaśnić i uporządkować pojęcia, jakie wykorzystujemy w danym obszarze dyskursu etycznego.

W naszej monografii, będącej wspólnym dziełem czterech autorów, zostały wykorzystane różne metody badawcze o charakterze analitycznym i hermeneutycznym, które umożliwiły wypracowanie nowych rozwiązań, wzajemnie się uzupełniających. Dzięki zastosowaniu tych metod stało się możliwe analizowanie, konfrontowanie, objaśnianie pojęć i koncepcji filozoficznych, które otworzyły drogę do znalezienia odpowiedzi na pytanie o to, jaka powinna być dzisiaj adekwatna interpretacja fenomenu życia. Autorom nie chodzi o definitywne rozwiązanie podejmowanych problemów, ale raczej o ukazanie nowych wyzwań, jakie stoją przed różnymi modelami etycznymi we współczesnym świecie.

Głównym celem tej książki, składającej się z czterech rozdziałów, jest przedstawienie różnego rodzaju interpretacji fenomenu życia i podkreślenie ich wpływu na rozstrzygnięcia o charakterze etycznym. Autorzy nawiązują w swoich rozważaniach do tradycji badawczej filozofii klasycznej oraz do modeli

interpretacyjnych myśli współczesnej. W przeprowadzonych analizach biorą także pod uwagę obecne przemiany kulturowe i społeczne, które odcisnęły swoje nieodwracalne piętno na rozumieniu podstawowych kategorii myśli chrześcijańskiej. Szczególnie ważne jest w tym kontekście zwrócenie uwagi na inspiracje chrześcijańskie w etyce, wyrastające z bogatej tradycji filozofii chrześcijańskiej i wzbogacające namysł o charakterze racjonalnym nad złożonym fenomenem ludzkiej moralności.

W pierwszym rozdziale poddaliśmy analizie dzieła francuskiego fenomenologa Michela Henry'ego, który nawiązuje w swojej twórczości do chrześcijańskiego dogmatu o wcieleniu Syna Bożego. Odwołując się do Objawienia i Logosu, wiąże z nimi interpretację życia jako daru i przeznaczenia. Dla tego myśliciela świat jest światem żyjącym, dlatego przejawia się w uczuciach, pasjach, pragnieniach, radości, znudzeniu. Trzeba więc mówić o samoobjawianiu się, a nie o jakiejś rzeczy różnej od podmiotu, któremu ona się objawia. Doświadczenie życia odnajdujemy w odczuwaniu go. Czytając teksty Henry'ego, łatwo można pogubić się w jego złożonych wywodach, w których nic nie jest ani proste, ani oczywiste, podobnie język, którego używa, wymaga dodatkowego wysiłku, by go zrozumieć. Jednocześnie Henry inspiruje, pokazuje drogę, w jaki sposób dzisiaj filozofia znajduje w chrześcijaństwie nie tylko swoje źródła, ale też swoją hermeneutykę.

Rozdział drugi został poświęcony analizie wybranych koncepcji etyki chrześcijańskiej, w których metafizyka i fenomenologia – zwłaszcza te wypracowane przez Henry'ego – pełnią podwójną funkcję: rozumiejącą i wyjaśniającą, odsłaniającą i uzasadniającą. Wydaje się, że tylko połączenie metafizyki i fenomenologii może zaowocować integralną koncepcją życia. Kryzys współczesnej etyki chrześcijańskiej polega m.in. na tym, że jej zwolennicy zapomnieli o związku, jaki zachodzi między

etyką a życiem. Jedną z form przezwyciężenia tego kryzysu może polegać na zrozumieniu, dlaczego istnieje celowość immanentna wobec życia, że to ono samo decyduje ostatecznie o swoim własnym działaniu. Życie uzasadnia etykę i kulturę. Zapomnienie o życiu jest zapomnieniem źródeł etyki i kultury, a także religii.

W trzecim rozdziale analizujemy związki zachodzące między życiem a śmiercią. Stanowią one fundamenty budowania nowej etyki chrześcijańskiej. Istnieje wiele różnych modeli filozoficznych, dzięki którym możemy badać zjawisko życia, odsłaniając jego najbardziej specyficzne elementy. Rozważania podjęte w tym rozdziale opierają się, z jednej strony, na ontyczno-etycznych konotacjach, z drugiej – na próbie uchwycenia tych źródłowych momentów, które stanowią o kondycji etyki i jej granicach. Jak człowiek powinien żyć aż do śmierci? Zawsze jest to kwestia indywidualnego wyboru, przypadku i losu. Niezwykle ważną rolę odgrywa m.in. dążenie do tego, by żyć najlepiej, najpełniej i najdoskonalej. Ważne są także trwałe więzi z innymi ludźmi, odpowiedzialność za pamięć o zmarłych, inspirowaną wdzięcznością i poczuciem przynależności do tej samej rodziny ludzkiej. Życie jest darem i przeznaczeniem – w doświadczeniu śmierci nabiera ono pełnego znaczenia ontologicznego i etycznego.

W rozdziale czwartym rozważamy problemy związane ze źródłami godności człowieka. Uzasadnienie godności życia ludzkiego jest jedną z najważniejszych kwestii odnoszących się do interpretacji fenomenu życia. Pytania o rolę i źródło godności ludzkiej są dzisiaj obecne w refleksji filozoficznej, w analizach społecznych i politycznych, w sporach etycznych i bioetycznych itp. Pojęcie godności wskazuje na cechę wspólną wszystkim ludziom, bez której uznania nie ma wolności czy sprawiedliwości. Godność stanowi wyjątkową charakterystykę osoby ludzkiej, która umieszcza ją na poziomie wyższym w stosunku do

wszystkich pozostałych istot żyjących na ziemi. Uznanie wyjątkowości bytu ludzkiego stanowi podstawę dążenia do pokoju między narodami oraz inspirację do tworzenia sprawiedliwego ładu społecznego i ekonomicznego w wymiarze globalnym.

Niniejsza monografia stanowi zwieńczenie kolejnego etapu wieloletniej współpracy naukowej między Wydziałem Filozoficznym Akademii Ignatianum w Krakowie i Sekcją Etyki w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Owocem projektów badawczych, realizowanych przez przedstawicieli tych ośrodków akademickich, jest m.in. publikacja dwóch opracowań poświęconych problematyce filozoficznej².

Ważną wspólną inicjatywą jest także powołanie do życia Centrum Etyki Chrześcijańskiej im. Tadeusza Ślipki SJ, którego działalność została oficjalnie zainaugurowana 13 maja 2016 roku. Centrum stanowi jednostkę organizacyjną Wydziału Filozoficznego Akademii Ignatianum w Krakowie. Głównym jego celem jest prowadzenie działalności badawczej i naukowej, pozyskiwanie grantów i przygotowywanie projektów badawczych. Centrum prowadzi działalność w duchu swego Patrona, łącząc wiedzę filozoficzną z humanistyczną wizją świata i człowieka, ciekawością poznawczą, postawą dialogu z tradycją i współczesnością.

W przyszłości Centrum zajmie się m.in. prowadzeniem badań nad myślą etyczną Tadeusza Ślipki (1918–2015) oraz jej propagowaniem w dyskusji ze współczesnymi modelami etyki, analizą współczesnych modeli etyki chrześcijańskiej, dialogiem ze współczesnymi niechrześcijańskimi koncepcjami etyki,

2 Por. P. Duchliński, A. Kobyliński, R. Moń, E. Podrez, *O normatywności w etyce*, Kraków 2015; P. Duchliński, A. Kobyliński, R. Moń, E. Podrez, *Inspiracje chrześcijańskie w etyce*, Kraków 2016.

rozwojem chrześcijańskiej myśli etycznej w kontekście dynamicznie zmieniających się wyzwań i problemów współczesności, promowaniem idei etyki chrześcijańskiej w różnych sferach życia publicznego, integracją środowiska polskich etyków chrześcijańskich oraz współpracą z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami, zajmującymi się chrześcijańską myślą etyczną.

W epoce globalizacji i wielokulturowości potrzebny jest filozoficzny namysł nad fenomenem życia, istotą bytu ludzkiego i fundamentem moralności. Ważne pytania, postawione m.in. przez Hansa Jonasa, wciąż zachowują swoją aktualność. Refleksja o charakterze racjonalnym staje się dzisiaj bardzo często jedyną możliwą płaszczyzną spotkania się ludzi o różnych przekonaniach światopoglądowych. W tym kontekście wielką rolę do odegrania mają inspiracje chrześcijańskie w etyce oraz różnego rodzaju modele etyki chrześcijańskiej, rozumianej jako filozoficzna analiza czynów ludzkich, prowadzona w ramach chrześcijańskiej wizji świata i człowieka.

Chrześcijańska wizja godności osoby ludzkiej, sumienia, cnót czy prawa naturalnego może stać się dzisiaj przestrzenią owocnego dialogu ze współczesnymi modelami etyk postmetafizycznych, które w coraz większym stopniu dominują w zsekularyzowanych społeczeństwach kultury zachodniej. Podstawowe chrześcijańskie pojęcia etyczne mogą również prowadzić do wspólnego rozwiązywania współczesnych problemów bioetycznych, także we współpracy z tymi ludźmi, którzy w różnych krajach świata odwołują się do religijnych wizji moralności, wyrastających z islamu, buddyzmu czy hinduizmu.

W sporze dotyczącym charakteru i fundamentu godności człowieka niezwykle ważnym zadaniem jest rozumienie Kantowskiej idei autonomii. Czy należy dzisiaj uwzględnić postulaty tzw. zwrotu antropologicznego, zawarte m.in. w pismach niemieckiego myśliciela Karla Rahnera (1904–1984), które

nakazują oparcie naszej godności na fundamencie samoświadomości, autodeterminacji i samostanowienia? Czy Kantowska kategoria samostanowienia (*Selbstbestimmung*) może być fundamentem ludzkiej godności? Może powinniśmy przewyżżyć główne idee rewolucji kopernikańskiej Kanta, aby ponownie uzasadnić godność życia ludzkiego na gruncie prawdy religijnej o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boga? Jak zagwarantować godności człowieka fundament metafizyczny? Wiele wskazuje na to, że w najbliższych dziesięcioleciach recepcja idei autonomii filozofa z Królewca może być przedmiotem wielkiego sporu ideowego, m.in. wśród myślicieli chrześcijańskich różnych denominacji.

Nie ulega wątpliwości, że potrzebujemy dzisiaj takich modeli etycznych i bioetycznych, które łączą w sobie pogłębioną analizę zjawiska moralności z fundamentem ontologicznym godności osoby ludzkiej. Należy żywić nadzieję, że ciągłemu rozwojowi rewolucji biotechnologicznej będzie towarzyszyć pogłębiona refleksja etyczna oraz tworzenie odpowiednich ustaw broniących godności człowieka i dobra całego stworzenia.

Nasza monografia stanowi zaproszenie do czerpania z niezwykle bogatego skarbcza wielowiekowej tradycji myśli chrześcijańskiej. Jest także zachętą do szukania adekwatnych interpretacji fenomenu życia, na miarę wyzwania związanych z gwałtownym rozwojem nauki i techniki oraz współczesną rewolucją biotechnologiczną, która w przyszłości rodzi poważne ryzyko zmiany istoty naszego człowieczeństwa.